Vammaisfoorumi ry
Handikapp forum rf
Finnish disability forum

Lausunto

28.3.2021

Eduskunta
Sosiaali- ja terveysvaliokunta
stv@eduskunta.fi

Asia: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi liikkumisvapauden ja lähikontaktien väliaikaisesta rajoittamisesta HE 39/2021 vp

Viite: Sosiaali- ja terveysvaliokunnan kokous 29.3.2021 klo 10.30

Vammaisfoorumi ry kiittää eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokuntaa mahdollisuudesta tulla kuultavaksi valiokunnan käsitellessä hallituksen esitystä eduskunnalle laiksi liikkumisvapauden ja lähikontaktien väliaikaisesta rajoittamisesta. Vammaisfoorumi on 28 valtakunnallisen vammaisjärjestön yhteistyöjärjestö, jonka tarkoituksena on YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaisesti edistää vammaisten ihmisten tasa-arvoa ja yhdenvertaisen osallistumisen mahdollisuuksia yhteiskunnassa. Vammaisfoorumi edustaa jäsenjärjestöjensä kautta noin 223 000 vammaista ja pitkäaikaissairasta ihmistä.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus (jälj. YK:n vammaissopimus) ratifioitiin Suomessa 10.6.2016 ja on lain tasoisena voimassa olevaa oikeutta. Suomen valtion on sopimuspuolena toteutettava kaikki asianmukaiset lainsäädännölliset, hallinnolliset ja muut toimet yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien täytäntöön panemiseksi.

Yleissopimuksen tarkoituksena on edistää, suojella ja taata vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistää vammaisten henkilöiden ihmisarvon kunnioittamista. Yleissopimus takaa vammaiselle henkilölle oikeuden elää itsenäisesti osana yhteisöä. Peruspalveluiden tulee olla vammaisen henkilön saavutettavissa. Tarvittaessa tulee olla saatavilla myös yksilöllisiä erityispalveluita.

YK:n vammaissopimuksen 12 artiklassa määrätään oikeudesta elämään. Yhteiskunnan velvollisuutena on toteuttaa kaikki tarvittavat toimet tämän oikeuden turvaamiseksi vammaisille henkilöille yhdenvertaisesti muiden kanssa.

YK:n vammaissopimuksen 25 artiklassa määrätään oikeudesta terveyteen. Artikla edellyttää toisaalta samanlaatuisten ja -laajuisten terveyspalveluiden järjestämistä vammaisille henkilöille kuin muillekin ja toisaalta erityisesti vammaisuuden vuoksi tarvittavien terveyspalvelujen järjestämistä.

Esitetyn sääntelyn tarkoituksella on suora yhteys YK:n vammaissopimuksen 12 ja 25 artikloihin. YK:n vammaissopimuksen 11 artikla edellyttää vammaisten henkilöiden suojelua ja turvallisuudesta huolehtimista vaaratilanteissa.

Vammaisfoorumi katsoo, että ehdotetun lain rajoitusperusteet voisivat olla hyväksyttäviä suhteessa vammaissopimuksen ihmisoikeusvelvoitteisiin. Myös perustuslain 22 §:n julkiselle vallalle asettama perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisvelvoite tukee tätä käsitystä.

Vammaisfoorumi kuitenkin toteaa, että rajoitusperusteiden hyväksyttävyyttä tulee aina arvioida yhdenvertaisesti suhteessa vammaisiin ja vammattomiin ihmisiin. Joissakin tilanteissa rajoitusten vaikutukset saattavat olla vammaisiin ihmisiin suurempia kuin vammattomiin. Tämä tulee ottaa rajoituksien vaikutuksia arvioitaessa huomioon. Vammaisfoorumi nostaa esiin vammaisiin ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointia myös kirjallisen asiantuntijalausunnon kohdassa lakiesityksen vaikutusarviointi.

Yleisiä huomioita lakiesityksestä

Vammaisfoorumi on pettynyt siitä, ettei jo aiemmin ole otettu käyttöön rajoittavampia toimenpiteitä esimerkiksi rajavalvonnassa. Nyt käsittelyssä olevassa lakiesityksessä on kyse hyvin poikkeuksellisesta puuttumisesta perusoikeuksiin. Näiden puuttumisten tulee olla tarkkarajaisia, sopusuhtaisia ja välttämättömiä.

Lakiesityksessä tunnistetaan tarve vähentää fyysisiä kontakteja erityisesti 20–45 -vuotiaiden ikäryhmissä sekä tietyissä ympäristöissä ja tilanteissa, joissa voimassa olevat rajoitustoimet eivät niitä vähennä. Esityksen mukaan keskeistä on erilaisissa yksityisissä tilaisuuksissa, kuten suurissa juhlissa, ilmenevien kontaktien ja tartuntojen vähentäminen. Esitys herättää yleisen tason kysymyksen siitä, onko nyt valittu keino, eli kaikkien ihmisten liikkumisen rajoittaminen ympäri vuorokauden, perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten tarkoittamalla tavalla välttämätöntä ja oikeasuhtaista Suomen koronavirusepidemian hillitsemiseksi. On tarkasteltava, olisiko oikeasuhtaisempi keino monessa muussakin maassa käytetty yöaikainen ulkonaliikkumiskielto, lakiesityksessä ehdotettujen laajempien ja erityisesti moniin haavoittuvassa asemassa oleviin ihmisiin kohtuuttomasti osuvien liikkumisrajoitusten sijasta.

Vammaisfoorumi tiedustelee, millä tavoin tehdään arviointi siitä, ovatko nyt esitetyt rajoitukset enää välttämättömiä. Samoin Vammaisfoorumi tiedustelee, tullaanko mahdollisesti käyttöön otettavat rajoitustoimet keskeyttämään etuajassa, mikäli tilannearvio muuttuu, ja millä tavoin tilannetta arvioidaan riittävän perusteellisesti.

Vammaisfoorumi kiittää lakiesityksen valmistelijoita siitä, että esityksessä on otettu huomioon vammaisten ihmisten asema ja tilanne. Esityksessä on pyritty kiinnittämään huomiota vammaisten ihmisten tilanteen erityispiirteisiin sekä heidän tarvitsemaansa apuun ja tukeen. Toisaalta esityksessä on puutteita, jotka toteutuessaan aiheuttavat kielteisiä vaikutuksia vammaisten ihmisten elämään ja voivat lisätä vammaisten ihmisten syrjäytymisuhkaa ja yhteiskunnan ulkopuolelle jäämistä.

Vammaisfoorumi nostaa esiin rokotusjärjestyksen. On aiheellista tarkastella, millä tavoin esimerkiksi henkilökohtaiset avustajat ja muut vammaisia ihmisiä avustavat ihmiset sekä vammaiset ihmiset itse saisivat rokotukset mahdollisimman nopeasti.

Lakiesityksen vaikutusarviointi

Vaikutusarviointia on tehty monesta näkökulmasta. Vammaisfoorumi muistuttaa, että vaikutuksia on arvioitava myös vammaisten ihmisten näkökulmasta. Esityksellä on suoria vaikutuksia vammaisten ihmisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen koronapandemian aikana ja myös pandemian jälkeen, sillä osa vaikutuksista voi olla hyvin pitkäaikaisia. Viimeksi vammaisiin ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi on ollut esillä eduskunnan tarkastusvaliokunnan asiantuntijakuulemisessa 24.3.2021.

Vaikutusarvioinnissa on nostettu esiin muun muassa perhe- ja lähisuhdeväkivalta. Vammaisfoorumi huomauttaa, että erityisesti vammaiset naiset ovat hyvin haavoittuvassa asemassa

perhe- ja lähisuhdeväkivaltatilanteissa, sillä monesti heidän poistumisensa tilanteesta on mahdotonta. Myös turvakotien puutteellinen esteettömyys tuo tilanteeseen lisähankaluuksia.

Työllisyyteen ja ihmisten talouteen liittyvien vaikutusten arvioinnissa Vammaisfoorumi nostaa esiin vammaiset yrittäjät. Huomattava osa vammaisista yrittäjistä on yksinyrittäjiä, mutta joukossa on myös heitä, jotka työllistävät useita työntekijöitä. Erityisesti henkilökohtaisia palveluja tarjoavat vammaiset yrittäjät, kuten hieojat, joutuvat käytännössä keskeyttämään yritystoimintansa, jolla on suora vaikutus heidän toimeentuloonsa. Vammaisten ihmisten työllisyysaste on merkittävästi pienempi kuin valtaväestön, joten jokaisen vammaisen ihmisen joutuminen työelämän ulkopuolelle lisää entisestään kuilua vammaisten ihmisten ja valtaväestön työllisyysasteen välillä.

Sosiaalisten tilojen sulkeminen, harrastustoiminnan keskeyttäminen ja erilaisten palveluiden saatavuuden heikentyminen vaikuttaa monin tavoin väestön hyvinvointiin ja terveyteen. Vammaisfoorumi korostaa, että suluissa ja rajoituksissa on aina punnittava erityisen huolellisesti ja tarkasti niiden hyötyjä ja haittoja. Vammaisten ihmisten näkökulmasta näihin liittyy monia asioita, jotka ovat oleellisia arjen sujumisen ja toimintakyvyn säilymisen kannalta. Esimerkiksi kuntoutukseen liittyvät viikkojen mittaiset keskeytykset voivat aiheuttaa vakavia seurauksia vammaisen ihmisen arjessa selviytymiseen ja elämään.

Vammaisfoorumi toteaa, että jos vammaisen ihmisen hyvinvointi vaatii jatkuvaa ja keskeytymätöntä kuntoutusta tai muuta toimintakykyä ylläpitävää toimintaa, sitä on tärkeää voida jatkaa.

On hyvä, että vaikutuksissa on mainittu aluehallintovirastojen mahdollisuus hoitaa normaaliaikojen valvontatehtävät erityisesti vanhusten, vammaisten ja lasten sote-palvelujen osalta. Näiden valvontatehtävien tekemättä jättämisellä voisi olla kielteisiä seurauksia.

Palvelujen saaminen ja saavutettavuus

Lakiesityksen 3 §:n 2 momentin yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan, että tietyissä tilanteissa voi olla mahdollista hoitaa asia verkkoasiointina tai etäasiointina, jolloin liikkuminen ei olisi välttämätöntä. Toisaalta, jos ihmisellä ei ole tosiasiallista mahdollisuutta tai kykyä hoitaa asiaa verkossa, ei häneltä voida edellyttää verkkoasioinnin ensisijaisuutta.

Vammaisfoorumi muistuttaa palvelujen saamisen ja saatavuuden varmistamisesta mahdollisten liikkumisrajoitusten aikana. Lakiesityksessä nostetaan esiin digitaalisten palvelujen käyttö ja sitä käsitellään monesta näkökulmasta. Mikäli vammaisella ihmisellä ei ole todellista mahdollisuutta tai kykyä hoitaa asiaansa digitaalisten palvelujen kautta, verkkoasiointia ei voida häneltä edellyttää. Monet digitaaliset palvelut eivät ole saavutettavia, eli ne eivät toimi näkövammaisten käyttämien apuvälineiden kanssa. Myöskään läheskään kaikilla ei ole laitteita, tarvittavia apuvälineitä tai tarvittavaa osaamista käyttää digitaalisia palveluja. Läheskään kaikkia asioita ei myöskään ole tosiasiassa mahdollista hoitaa etäasiointina.

Laki liikkumisvapauden ja lähikontaktien väliaikaisesta rajoittamisesta

2 § Liikkumisvapauden rajoitus ja kasvomaskin tai hengityssuojaimen käyttö

Lähtökohtaisesti pykälä koskee ihmisen liikkumista ja oleskelua muualla kuin hänen kotikunnassaan olevassa asuinpaikassa taikka muussa siihen rinnastuvassa asuinpaikassa, mikä olisi kiellettyä. Vammaisfoorumi huomauttaa, ettei lakiesityksen 3 §:n poikkeuksien luettelossa ole kuvattu seuraavaa tilannetta. On välttämätöntä tarkastella ja tehdä vaikutusarviointi niiden vammaisten ihmisten kohdalla, jotka vammaispalvelulain (380/1987) palveluasumisen päätök-

sen turvin asuvat asumisyksikössä muualla kuin kotikunnassaan. Tämä on välttämätöntä, jotta heidän liikkumistaan palveluasumista toteuttavan asuinpaikan ja kotikunnan välillä ei rajoiteta.

Ehdotetun 2 §:n 4 momentin mukaan silloin, kun vuonna 2007 ja sitä ennen syntynyt henkilö liikkuu 3 §:n 2 momentissa tarkoitetusta välttämättömästä syystä, olisi hänen käytettävä suun ja nenän peittävää kasvomaskia tai hengityssuojainta sisätiloissa ja liikennevälineissä, joissa on muita kuin samaan talouteen kuuluvia henkilöitä. Kasvomaskia tai hengityssuojainta ei kuitenkaan olisi käytettävä, jos terveyteen liittyvät syyt sen estävät.

Vammaisfoorumi pitää kannatettavana, ettei kasvomaskia tai hengityssuojainta ole käytettävä, mikäli terveydelliset syyt sen estävät. Tällaisia terveyteen liittyviä syitä voi olla monenlaisia. Syyt voivat olla myös kognitiivisia esteitä, jotka tulee sisällyttää yllä mainittuihin terveydellisiin syihin.

3 § Poikkeukset liikkumisrajoitukseen

Pykälän 2 momenttiin sisältyy luettelo tietyistä välttämättömistä tilanteista, jolloin ihmisellä olisi oikeus liikkua rajoituksen kohteina olevilla alueilla, niille tulemiseksi ja niiltä poistumiseksi.

Momentin 1 kohdassa mainitaan muun muassa elintarvikkeiden, lääkkeiden, polttoaineen ja muiden henkilökohtaisen elämän kannalta välttämättömien tarvikkeiden hankkiminen. Vammaisfoorumi muistuttaa, että vammaisten ihmisten näkökulmasta muiden henkilökohtaisten elämän kannalta välttämättömien tarvikkeiden joukkoon voi kuulua asioita, joita vammainen ihminen käyttää apuvälineinä arjesta suoriutumisessaan. Näiden hankkimista ei tule rajoittaa, sillä niillä on suora vaikutus vammaisen ihmisen toimintakykyyn. Näistä ei myöskään ole mahdollista laatia yksiselitteistä luetteloa, sillä eri tavoin vammaiset ihmiset tarvitsevat erilaisia tarvikkeita arjesta suoriutuakseen.

Momentin 2 kohdan mukaan ihminen voi liikkua muun muassa pankissa asioimiseksi. Yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan, ettei pankkiasioita voi aina hoitaa digitaalisesti, ja että ikääntyneiden mahdollisuudet hoitaa kaikki pankkiasiat digitaalisesti voivat olla rajoittuneet. Vammaisfoorumi muistuttaa, että myös vammaisten ihmisten mahdollisuus hoitaa kaikki pankkiasiat digitaalisesti voi olla rajallinen.

Momentin 3 kohdan mukaan terveydenhuolto- tai sosiaalihuoltopalveluja voisi käyttää rajoituksista huolimatta. Näiden tulee sisältää myös muun muassa apuvälineiden huolto, korjaus ja uusiminen.

Momentin 8 kohdassa mainitaan monien muiden ihmisryhmien ohella vammaisten ihmisten avun ja tuen tarpeet. Vammaisfoorumi on tyytyväinen, että Momentin 3 kohdassa on muiden ihmisryhmien ohella mainittu vammaiset ihmiset. Vammaisfoorumi pitää tätä erittäin tärkeänä. On hyvä, että yksityiskohtaisiin perusteluihin on nostettu vammaisten ihmisten ulkoilu sekä muu heidän tarvitsemansa apu ja tuki äärimmäisen tärkeinä seikkoina. Hyvää on myös se, ettei apua tai tukea antavan ihmisen tarvitse olla työsuhteessa. Tosiasiassa vammaisten ihmisten kohdalla kyse voi olla muun muassa ystävästä, sukulaisesta, vapaaehtoisesta tai henkilökohtaisesta avustajasta. Pääasia näissä on, että vammainen ihminen saa arkeensa sen avun ja tuen, jota hän tarvitsee esimerkiksi asioinnissa, arjen asioiden hoitamisessa, ulkoilussa tai kuntoliikunnassa. On myös hyvä, että apu ja tuki on selkeästi erotettu hoivasta, eli niiden ymmärretään olevan kaksi eri asiaa.

Vammaisfoorumi huomauttaa, että momentin 8 kohdan muotoilu mahdollistaa tulkinnan, että esimerkiksi sosiaalihuollon yksikössä asuvan vammaisen ihmisen katsottaisiin saavan tarvitsemansa hoivan, avun ja tuen yksikön henkilökunnalta, eikä läheisen vierailua yksikössä tästä syystä pidettäisi lain tarkoittamalla tavalla välttämättömänä ja siten sallittuna poikkeuksena.

Yksityiskohtaisissa perusteluissa tulisi todeta, että kohta mahdollistaa läheisten vierailut myös sosiaalihuollon yksiköissä säännöksessä mainituilla perusteilla.

Pykälän 3 momentin mukaan kotieläintä voi ulkoiluttaa. Vammaisfoorumi muistuttaa, että eläin voi olla myös apuväline, kuten näkövammaisen opaskoira tai fyysisesti vammaisen avustajakoira sekä kuulovammaisen kuulokoira tai muu niin sanottu hyötyeläin, joka tukee vammaisen ihmisen itsenäistä suoriutumista arjen toiminnoissa.

Pykälän 3 momentin mukaan kaikille olisi sallittua virkistäytymis- ja kuntoilutarkoituksessa tapahtuva ulkoilu samaan talouteen kuuluvien tai enintään kahden muun ihmisen kanssa, jos se voi tapahtua riittävää etäisyyttä muihin ihmisiin pitäen. Vammaisfoorumi muistuttaa, että vammaisten ihmisten kohdalla kahden metrin etäisyyden pitäminen ei läheskään aina ole mahdollista. Näkövammaiset ja kuulonäkövammaiset kulkevat usein opastusotteessa, huonosti liikkuvat ihmiset tarvitsevat liikkumiseen apuvälineitä ja mahdollisesti toisen ihmisen tukea ja pyörätuolilla liikkuvaa voidaan toisinaan työntää tai hän tarvitsee apua pyörätuolin kanssa esimerkiksi kynnyksissä. Tällaisten tilanteiden on oltava sallittuja myös mahdollisten liikkumisrajoitusten aikana. Muussa tapauksessa vammaisten ihmisten mahdollisuudet ulkoiluun ja kuntoliikuntaan ovat olemattomat. Lisäksi on muistettava, että kasvomaskin tai hengityssuojaimen käyttö kuntoliikunnassa on ongelmallista, eivätkä vammattomatkaan ihmiset sitä käytä näissä tilanteissa.

7 § Kasvomaskin tai hengityssuojaimen käyttöpakkorikkomus

Kuten Vammaisfoorumi edellä pykälän 2 kohdalla totesi, terveyteen liittyvät syyt voivat olla myös kognitiivisia esteitä ja syitä. Lisäksi ne voivat liittyä ihmisen vammaan tai toimintakykyyn. ihmisen yksityisyyden ja terveystietojen suojaa tulee kunnioittaa, mikäli tällainen keino otetaan käyttöön. On myös huomattava, että vammaiset ihmiset ovat usein valtaväestöä heikommassa sosioekonomisessa asemassa, jolloin kasvomaskien tai hengityssuojainten hankkiminen voi olla todellinen taloudellinen ongelma.

Viestinnän saavutettavuus ja monikanavaisuus varmistettava

Vammaisfoorumi muistuttaa, että valtion hallinnon eri tahojen on varmistettava viestinnän saavutettavuus ja monikanavaisuus. Digitaalisen viestinnän tulee olla saavutettavaa. Tietoa on oltava saatavilla viittomakielellä ja selkokielellä sekä ruotsiksi ja saameksi. Lisäksi tiedon tulee olla myös niiden vammaisten ihmisten saatavilla, joiden äidinkieli ei ole kansalliskieli tai tunnustettu vähemmistökieli.

Lisätietoja

Vammaisfoorumin puheenjohtaja Näkövammaisten liiton järjestöjohtaja Sari Kokko 050 401 5802, sari.kokko@nkl.fi

Vammaisfoorumi ry

Sari Kokko	Pirkko Mahlamäki
puheenjohtaja	pääsihteeri